

Odkaz sv. Pavla

Svätý Otec pokračoval v rozprávaní o apoštolovi národov – sv. Pavlovi, konkrétne sa zameral na koniec jeho pozemského života a jeho dedičstvo, ktoré nám zanechal. “Aj keď v Novom zákone nie je zmienka o jeho smrti, podľa tradície vieme, že bol umučený v Ríme za vlády Nera a pochovaný na ulici Via Ostiense na mieste, kde v súčasnosti stojí Bazilika sv. Pavla za hradbami“

10.03.2009

Drahí bratia a sestry,

séria našich katechéz o sv. Pavlovi dospela k svojmu záveru: dnes budeme hovoriť o konci jeho pozemského života. Stará kresťanská tradícia jednohlasne dosvedčuje, že Pavol zomrel mučeníckou smrťou tu v Ríme. Novozákonné spisy nám o tom nič nehovoria. Skutky apoštolov zakončujú svoje rozprávanie opisom podmienok, za akých bol apoštol väznený, hoci mohol prijímať všetkých, ktorí za ním prichádzali (porov. Sk 28, 30 – 31). Iba v Druhom liste Timotejovi nachádzame tieto jeho slová predtuchy: „Lebo ja mám vyliať svoju krv na obetu, nastáva čas môjho odchodu“ (2 Tim 4, 6; porov. Flp 2, 17). Sú tu použité dva obrazy, kultový obraz obety, ktorý použil už v Liste Filipanom, kde interpretoval mučeníctvo ako súčasť Kristovej obety, a námornícky výraz pre rozvinutie plachiet pri vyplávaní: dva obrazy, ktoré spoločne

nenápadne poukazujú na smrť a to na krutú smrť.

Prvé výslovné svedectvo o konci sv. Pavla pochádza z polovice deväťdesiatych rokov 1. storočia, čo bolo len necelé tri desaťročia po jeho smrti. Konkrétne ide o list, ktorý píše rímska cirkev so svojim biskupom Klementom I. cirkvi v Korinte. List vyzýva na to, aby mali pred očami príklad apoštolov, a hneď potom, ako sa spomína Petrovo umučenie, čítame: „Žiarlivosti a svár donútili Pavla k tomu, aby nám ukázal, že si zaslúži odmenu za trpezlivosť. Sedem ráz bol uväznený, poslaný do vyhnanstva, kameňovaný, bol ohlasovateľom Krista na Východe i na Západe a za jeho vieru sa mu dostalo veľkej slávy. Ohlasoval spravodlivosť po celom svete a potom, ako došiel až na samé hranice Západu, podstúpil pred vladármi mučenie. Takto odišiel z tohto sveta a odobral sa na sväté miesto,

čím dal príklad veľkej trpezlivosti“ (1 Klem 5, 2). Trpezlivosť, o ktorej sa tu hovorí, je výrazom jeho spoluúčasti na Kristovom utrpení, jeho veľkodušnosti a vytrvalosti, s akou prijal dlhú cestu utrpenia, takže mohol o sebe povedať: „Ja nosím na svojom tele Ježišove znaky“ (Gal 6, 17).

V texte sv. Klementa sme počuli, že Pavol prišiel až na „samé hranice Západu“. Diskutuje sa o tom, či to poukazuje na cestu do Španielska, ktorú Pavol podnikol. Nedá sa to tvrdiť s istotou, no je pravda, že Pavol vo svojom Liste Rimanom vyjadruje svoj zámer ísť do Španielska (porov. Rim 15, 24).

Veľmi zaujímavé je, že v Klementovom liste sa za sebou spomínajú mená Petra a Pavla, hoci ich poradie je obrátené vo svedectve Eusébia Cézarejského zo 4. storočia, ktorý v súvislosti s cisárom Nerom

píše: „Počas jeho panovania bol Pavol v Ríme sťatý a Peter tam bol ukrižovaný. Potvrdzuje to aj nápis s menami Petra a Pavla, ktorý je až dodnes zachovaný na ich hrobách v tomto meste“ (Hist. eccl. 2, 25, 5). Eusébius potom pokračuje a prináša staršie svedectvo rímskeho kňaza menom Gaius zo začiatku 2. storočia: „Môžem ti ukázať víťazné znamenia apoštolov. Ak pôjdeš smerom do Vatikánu alebo po Ostijskej ceste, nájdeš víťazné znamenia tých, ktorí založili túto cirkev“ (tamže 2, 25, 6 – 7). Víťaznými znameniami myslí náhrobné pomníky a ide o hroby Petra a Pavla, ktoré ešte aj dnes po dvoch tisícročiach ctíme na tých istých miestach: či už tu vo Vatikáne, pokiaľ ide o sv. Petra, alebo v Bazilike sv. Pavla za hradbami na Ostijskej ceste, pokiaľ ide o apoštolu národov.

Zaujímavé je, že dvaja veľkí apoštoli sú spomínaní spoločne. Hoci nijaký antický prameň nehovorí o ich

súčasnóm pôsobení v Ríme, na základe toho, že boli spoločne pochovaní v hlavnom meste impéria, sú v kresťanskom povedomí zapísaní ako spoloční zakladatelia rímskej cirkvi. Napríklad Irenej Lyonský na konci 2. storočia o apoštolskej postupnosti v rôznych cirkvách píše: „Pretože by trvalo veľmi dlho vymenovať postupnosť vo všetkých cirkvách, vezmeme si tú najstaršiu, najväčšiu a všetkým známou cirkev, založenú a vybudovanú v Ríme dvoma najslávnejšími apoštolmi Petrom a Pavlom“ (Adv. haer. 3, 3, 2).

Nechajme teraz bokom osobu sv. Petra a sústreďme sa na Pavla. O jeho mučeníctve sa po prvý raz hovorí v Skutkoch Pavla napísaných koncom 2. storočia. Podávajú správu o tom, že ho Nero odsúdil na smrť sťatím, ktoré nasledovalo onedlho (porov. 9, 5). Dátum smrti sa však líši už v antických prameňoch, ktoré ho kladú medzi prenasledovanie, ktoré

rozpútal Nero po požiarí Ríma v júli roku 64, a posledný rok jeho vlády, teda rok 68 (porov. Hieronym : De viris ill. 5, 8). Stanovenie dátumu veľmi závisí od určenia Pavlovho príchodu do Ríma, čo je na dlhšiu diskusiu, do ktorej sa teraz nemôžeme púšťať. Nasledujúca tradícia obsahuje dve ďalšie podrobnosti.

Jedna, legendárnejšia, uvádza, že k Pavlovej mučeníckej smrti došlo pri Acquae Salviae na Via Laurentina, pričom jeho odťatá hlava trikrát nadskočila a zakaždým spôsobila vytrysknutie vody, a preto sa toto miesto až dodnes nazýva Tre Fontane (Skutky Petra a Pavla od Pseudo-Marcella z 5. storočia).

Druhý detail, ktorý sa zhoduje so starobylým svedectvom už spomínaného kňaza Gaia, hovorí nielen to, že Pavlov pohreb sa uskutočnil „za hradbami mesta... na

druhom míľniku na Ostijskej ceste“, ale spresňuje, že to bolo „na usadlosti Luciny“, kresťanky a rímskej šľachtickej (Umučenie Pavla od Pseudo Abdiáša zo 6. storočia). Cisár Konštantín tam vo 4. storočí dal postaviť prvý chrám, ktorý na prelome 4. a 5. storočia veľkolepo rozšírili cisári Valentinián II., Teodosius a Arcadius. Po požiari v roku 1800 tu bola vybudovaná terajšia Bazilika sv. Pavla za hradbami.

V každom prípade postava sv. Pavla svojím významom veľmi presahuje jeho pozemský život i smrť. Zanechal po sebe skutočne mimoriadne duchovné dedičstvo. Aj on sám sa ako pravý Ježišov učeník stal znamením, ktorému odporujú. Kým takzvaní ebioniti – židovsko-kresťanský prúd – ho považovali za odpadlíka od Mojžišovho zákona, už Skutky apoštolov ukazujú na veľkú úctu voči apoštolovi Pavlovi.

Nebudem sa teraz zaoberať apokryfnou literatúrou, ako sú Skutky Pavla a Tekly a zbierka listov medzi apoštolom Pavlom a filozofom Senecom. Dôležité je poznamenať, že Pavlove listy sa veľmi skoro dostali do liturgie, kde sa štruktúra prorok-apoštol-evanjelium stáva určujúcou formou pre bohoslužbu slova. Vďaka tejto „prítomnosti“ v liturgii Cirkvi sa apoštolovo myslenie čoskoro stalo duchovným pokrmom veriacich všetkých čias.

Je zrejmé, že cirkevní otcovia a po nich aj všetci teológovia čerpali z listov a zo spirituality sv. Pavla. Po celé stáročia až dodnes tak ostáva pravým učiteľom a apoštolom národov.

Prvý patristický komentár, ktorý sa zachoval o jednom zo spisov Nového zákona, pochádza od veľkého alexandrijského teológa Origena, ktorý komentuje práve Pavlov List

Rimanom. Tento komentár sa, žiaľ, zachoval len sčasti. Svätý Ján Zlatoústý okrem toho, že komentoval Pavlove listy, napísal o ňom sedem pamätihodných panegyrií (chválospevov). Svätý Augustín vďačí Pavlovi za rozhodujúci krok pri svojej konverzii a vracal sa k nemu po celý svoj život. Z tohto ustavičného dialógu s apoštolom sa rozvíjala veľká katolícka, ale aj protestantská teológia všetkých čias. Svätý Tomáš Akvinský nám zanechal krásny komentár k Pavlovým listom, ktorý predstavuje najzrelší plod stredovekej exegézy. K skutočnému obratu však došlo s protestantskou reformáciou v 16. storočí.

Rozhodujúci zlom v Lutherovom živote predstavuje tzv. Turmerlebnis (zážitok vo veži) v roku 1517, pri ktorom v jedinom okamihu našiel novú interpretáciu Pavlovej náuky o ospravedlnení. Interpretáciu, ktorá ho oslobodila od škrupúl a úzkostí svojho predošlého života a dala mu

novú radikálnu dôveru v Božiu
dobrotu, ktorá odpúšťa
bezpodmienečne. Od tej chvíle
Luther začal stotožňovať židovsko-
kresťanský legalizmus, ktorý apoštol
Pavol zavrhol, s pravidlami života v
Katolíckej cirkvi. Cirkev sa mu preto
začala javiť ako výraz otročenia
zákonu, proti ktorému postavil
slobodu evanjelia. Tridentský koncil
v rokoch 1545 - 1563 detailne objasnil
otázku ospravedlnenia a v celej
katolíckej tradícii našiel syntézu
medzi zákonom a evanjeliom v
súlade s posolstvom Svätého písma,
čítaného v jeho úplnosti a jednote.

Devätnáste storočie zhrnulo
najlepšie dedičstvo osvietenstva a
prinieslo nové oživenie pavlovského
myslenia, tentoraz predovšetkým v
oblasti vedeckej práce, rozvíjaním
historicko-kritickej interpretácie
Svätého písma. Odhliadneme od
toho, že aj v tomto storočí, podobne
ako neskôr v 20. storočí, sa objavuje

skutočné očierňovanie sv. Pavla. Mám na mysli predovšetkým Nietzscheho, ktorý zosmiešňoval teológiu pokory sv. Pavla, proti ktorej postavil svoju teológiu silného nadčloveka. Odhliadnime však od toho a pozrime sa na hlavný prúd novej vedeckej interpretácie Svätého písma a nového pavlovského myslenia v tomto storočí. V ňom sa zdôrazňuje predovšetkým to, že v Pavlovom myslení zohráva ústrednú úlohu pojem slobody: ten sa považuje za srdce pavlovského myslenia, ako to koniec koncov tušil už Luther. V 19. storočí sa však pojem slobody reinterpretuje v kontexte moderného liberalizmu. A tiež sa silne zdôrazňuje rozdiel medzi Pavlovým a Ježišovým ohlasovaním. Svätý Pavol sa tak javil takmer ako nový zakladateľ kresťanstva. Je pravda, že u sv. Pavla je ústredný dôraz na Božie kráľovstvo, charakteristický pre Ježišovo ohlasovanie, premenený na

kristologický dôraz, ktorého vrcholom je veľkonočné tajomstvo. A z veľkonočného tajomstva vyplývajú sviatosti krstu a Eucharistie, ako trvalá prítomnosť tohto tajomstva, z ktorého rastie Kristovo telo a buduje sa Cirkev. Povedal by som však, bez toho, aby som teraz zachádzal do podrobností, že práve v novom ústrednom postavení kristológie a veľkonočného tajomstva sa uskutočňuje Božie kráľovstvo, konkretizuje sa a sprítomňuje autentické Ježišovo ohlasovanie. V predchádzajúcich katechézach sme videli, že práve táto pavlovská novosť je tým najhlbším prejavom vernosti Ježišovmu ohlasovaniu. S rozvíjajúcou sa exegézou najmä v posledných dvoch storočiach dochádza k zbližovaniu medzi katolíckou a protestantskou exegézou, čím sa dosahuje pozoruhodný konsenzus práve v bode, ktorý bol počiatkom najväčšej historickej nezhody. V tom spočíva

veľká nádej pre ekumenizmus, ktorý bol ústrednou témou Druhého vatikánskeho koncilu.

Nakoniec by som chcel krátko poukázať na rôzne náboženské hnutia, ktoré vznikli v modernej dobe v rámci Katolíckej cirkvi a ktoré sa odvolávajú na meno sv. Pavla. Tak napríklad v 16. storočí to bola Kongregácia sv. Pavla, tzv. barnabiti, v 19. storočí zasa Misionári sv. Pavla alebo paulisti, a v 20. storočí mnohotvárna Rodina paulínov založená blahoslaveným Giacomom Alberionem, nehovoriac o sekulárnom inštitúte Spoločnosť sv. Pavla. V podstatných črtách teda postava tohto apoštola a výnimočne plodného a hlbokého kresťanského mysliteľa naďalej žiari pred nami a všetci môžeme mať prospech z bližšieho oboznámenia sa s ním. V jednej zo svojich chvállorečí (panegyrik) sv. Ján Zlatoústý použil originálne porovnanie Pavla a

Noeho, keď sa vyjadril: Pavol „nespájal dohromady latky, aby postavil archu. Namiesto toho, aby spájal drevené dosky, skladal listy a tak zachránil pred vlnobitím nie dvoch, troch či piatich členov vlastnej rodiny, ale celú obývanú časť zeme, ktorá bola na pokraji skazy“ (Paneg. 1, 5). Práve to sv. Pavol stále môže robiť. Čerpať z neho, a to tak z jeho apoštolského príkladu, ako aj z jeho náuky, bude potom podnetom, ak nie zárukou upevnenia kresťanskej identity každého z nás a omladenia celej Cirkvi.

Vatikán (4. februára, RV)